

ऋजिष्वा भारद्वाजः। विश्वे देवाः। त्रिष्टुप्, १५ शक्करी।

स्तुषे जनं सुव्रतं नव्यसीभिर्गीर्भिर्मित्रावरुणा सुम्रयन्ता।

त आ गमन्तु त इह श्रुवन्तु सुक्षत्रासो वरुणो मित्रो अग्निः ॥ ६.०४९.०१

नव्यसीभिः- अभिनवैरगतरसैरयातयामैः। गीर्भिः- मन्त्रैः। सुव्रतम्- स्वधर्मस्थम्। जनम्। स्तुषे- स्तौमि। सुम्रयन्ता- स्वाश्रितसुखकामौ। मित्रावरुणा- मित्रावरुणौ। स्नेहाधिदेवता मित्रः। ऋताधिदेवता वरुणः। स्तौमि। ते- अमी। सुक्षत्रासः- सुक्षत्रियाः। वरुणः- ऋताधिदेवता। मित्रः- स्नेहाधिदेवता। अग्निः- क्रत्वधिदेवता। आ गमन्तु- आगच्छन्तु। ते। इह- अत्र। श्रुवन्तु- शृण्वन्तु ॥१॥

विशोविश ईड्यमध्वरेष्वदृष्टक्रतुमरतिं युवत्योः।

दिवः शिशुं सहसः सूनुमग्निं यज्ञस्य केतुमरुषं यजध्वै ॥ ६.०४९.०२

विशोविशः- सर्वेषाम्। ईड्यम्- स्तुत्यम्। अध्वरेषु- ध्वरविरोधिकर्मसु सर्वभूतहितकर्मसु। अदृष्टक्रतुम्- निःस्वार्थसङ्कल्पभूतम्। युवत्योः- द्यावापृथिव्योः। अरतिम्- अनासक्तम्। दिवः शिशुम्- चिदाकाशजम्। सहसः सूनुम्- शक्तिजम्। यज्ञस्य- दानस्य देवपूजायाः सङ्गतिकरणस्य। क्रतुम्- प्रज्ञाभूतम्। अरुषम्- रोचमानम्। यजध्वै- यष्टुम्। स्तौमि ॥२॥

अरुषस्य दुहितरा विरूपे स्तृभिरन्या पिपिशे सूरौ अन्या।

मिथस्तुरा विचरन्ती पावके मन्म श्रुतं नक्षत ऋच्यमाने ॥ ६.०४९.०३

अरुषस्य- रोचमानस्य सूर्यस्य। दुहितरा- पुत्र्यौ। विरूपे- नानारूपे। अहोरात्राधिदेवते। आध्यात्मिके रात्रिर्मनुष्यप्रज्ञा। द्यौर्देवप्रज्ञा। अन्या- निशा। स्तृभिः- नक्षत्रैः। अन्या- तदितरा द्यौः। सूरः- सूर्येण। पिपिशे- संश्लिष्यते। मिथस्तुरा- परस्परं बाधयन्त्यौ। विचरन्ती- सञ्चरन्त्यौ।

पावके- शोधनकर्यौ । ऋच्यमाने- स्तुत्ये । श्रुतम्- श्रौतम् । मन्म- मननं ध्यानं वा । नक्षत-
व्याप्नुताम् ॥३॥

प्र वायुमच्छा बृहती मनीषा बृहद्रथि विश्ववारं रथप्राम् ।

द्युतद्यामा नियुतः पत्यमानः कविः कविर्मियक्षसि प्रयज्यो ॥ ६.०४९.०४

बृहती- महती । मनीषा । बृहद्रथिम्- महादानम् । विश्ववारम्- सर्वैर्वरणीयम् । रथप्राम्-
अस्मद्रंहणपूरकम् । वायुम्- वातं प्राणम् । अच्छ- अभिलक्ष्य । गच्छति । द्युतद्यामा- ज्योतिर्मार्गः ।
नियुतः- स्वप्रणालीभूतप्राणवडवाः । पत्यमानः- वशीकुर्वन् । कविः- क्रान्तदर्शी त्वम् । प्रयज्यो-
हे प्रकर्षदानशील वायो । कविम्- क्रान्तदर्शिने विदुषे । इयक्षसि- ददासि ॥४॥

स मे वपुश्छदयदश्विनोर्यो रथो विरुक्मान्मनसा युजानः ।

येन नरा नासत्येष्यध्यै वर्तिर्याथस्तनयाय त्मने च ॥ ६.०४९.०५

येन । नरा- नेतारौ । नासत्या- सत्यस्वरूपावश्विनौ प्राणेशनशक्तिभूतौ । तनयाय- धर्मसन्तत्यै ।
त्मने- आत्मने । च । इष्यध्यै- सत्कामनापूरणाय । वर्तिः- यजमानगृहम् । याथः- गच्छथः । सः ।
विरुक्मान्- हिरण्मयः । मनसा युजानः- मनोयोगः । अश्विनोः । रथः- लक्ष्यप्रापकरंहणप्रतीकरथः ।
रथी ऋतस्य नो भवेति श्रुतेः ऋतं रथः । मे- मम । वपुः- देहम् । छदयतु- आच्छादयतु ॥५॥

पर्जन्यवाता वृषभा पृथिव्याः पुरीषाणि जिन्वतमप्यानि ।

सत्यश्रुतः कवयो यस्य गीर्भिर्जगतः स्थातर्जगदा कृणुध्वम् ॥ ६.०४९.०६

पर्जन्यवाता- हे पर्जन्यवायू । पृथिव्याः- भूम्याः । वृषभा- वर्षकौ । अप्यानि- प्राप्तव्यानि ।
पुरीषाणि- उदकानि । जिन्वतम्- प्रेरयतम् । सत्यश्रुतः- सत्यश्रुतिसम्पन्नाः । कवयः- क्रान्तदर्शिनो
हे मरुतः । जगतः स्थातः- हे भुवनस्थितिकारिणः । यस्य । गीर्भिः- मन्त्रैः । यूयं स्तुताः । तस्य
स्तोतुः । जगत् । आ कृणुध्वम्- कुरुत ॥६॥

पावीरवी कन्या चित्रायुः सरस्वती वीरपत्नी धियं धातु ।

ग्राभिरच्छिद्रं शरणं सजोषा दुराधर्षं गृणते शर्मं यंसत् ॥ ६.०४९.०७

पावीरवी- शोधयित्री । कन्या- कमनीया । चित्रायुः- विचित्रप्राणा । वीरपत्नी- वीररक्षिणी ।
सरस्वती- रसचोदयित्री देवता । धियम् । धात्- धारयतु । ग्राभिः- स्त्रीशक्तिभिः । अच्छिद्रम्-
अविच्छिन्नम् । शरणम् । सजोषाः- सेवन्ती । दुराधर्ष- अप्रधृष्यम् । शर्म- क्षेमम् । गृणते- स्तुवते ।
यंसत्- यच्छतु ॥७॥

पथस्पथः परिपतिं वचस्या कामेन कृतो अभ्यानल्लर्कम् ।

स नो रासच्छुरुधश्चन्द्राग्रा धियं धियं सीषधाति प्र पूषा ॥ ६.०४९.०८

पथस्पथः- मार्गे मार्गे । परिपतिम्- अधिपतिम् । अर्क- पूज्यं पूषणम् । कामेन कृतः- कामयन्
यजमानः । वचस्या- मन्त्रेण । अभ्यानट्- अभ्यश्रुताम् । सः- असौ पूषा । नः- अस्मभ्यम् ।
शुरुधः- शुचो रोधयित्रीः । चन्द्राग्राः- आह्लादकारिणीः । गाः- धेनूश्चिद्रश्मीन् । रासत्- यच्छतु ।
पूषा- पोषकः सूर्यः । धियं धियम् । प्र सीषधाति- प्रसाधयतु ॥८॥

प्रथमभाजं यशसं वयोधां सुपाणिं देवं सुगभस्तिमृभ्वम् ।

होता यक्षद्यजतं पस्त्यानामग्निस्त्वष्टारं सुहवं विभावा ॥ ६.०४९.०९

प्रथमभाजम्- मुख्यतया सम्भक्तारम् । यशसम्- यशस्विनम् । वयोधाम्- हव्यधारकम् । सुपाणिम्-
शोभनहस्तम् । देवम्- द्योतनशीलम् । सुगभस्तिम्- शोभनदोर्दण्डम् । ऋभ्वम्- महान्तम् ।
पस्त्यानाम्- गृहाणाम् । यजतम्- दातारम् । सुहवम्- सुष्ठु आह्लातव्यम् । त्वष्टारम्- तनूकरणसमर्थं
सूर्यम् । होता- देवाह्लाता । विभावा- दीप्तः । अग्निः- पावकः सर्वभूतहितक्रतुः । यक्षत्-
हव्यसमर्पणेन पूजयतु ॥९॥

भुवनस्य पितरं गीर्भिराभी रुद्रं दिवा वर्धया रुद्रमक्तौ ।

बृहन्तमृष्वमजरं सुषुम्नमृधग्धुवेम कविनेषितासः ॥ ६.०४९.१०

भुवनस्य- लोकस्य । पितरम्- पालकं जनकं वा । बृहन्तम्- महान्तम् । ऋष्वम्- सुदर्शनम् ।
सुषुम्नम्- सुसुखम् । रुद्रम्- वेगाधिदैवतम् । दिवा अक्तौ- दिवारात्रम् । कविना- क्रान्तदर्शिना ।
इषितासः- प्रेरिताः । ऋधक्- समृद्धिर्यथा भवति तथा । हुवेम- आह्वयाम ॥१०॥

आ युवानः कवयो यज्ञियासो मरुतो गन्त गृणतो वरस्याम् ।

अचित्रं चिद्धि जिन्वथा वृधन्त इत्था नक्षन्तो नरो अङ्गिरस्वत् ॥ ६.०४९.११

युवानः- तरुणाः । कवयः- क्रान्तदर्शिनः । यज्ञियासः- पूज्याः । मरुतः- प्राणविशेषा वाता वा ।
गृणतः- स्तुवतः । वरस्याम्- श्रेष्ठां भावनाम् । आ गन्त- आगच्छत । इत्था- इत्थम् । नक्षन्तः-
व्याप्नुवन्तः । नरः- नेतारः । अङ्गिरस्वत्- अङ्गनशीलाः । वृधन्तः- वर्धमानाः । अचित्रम्-
ओषधिवनस्पतिभिरचित्रितमपि देशम् । जिन्वथ- उदकेन तर्पयथ ॥११॥

प्र वीराय प्र तवसे तुरायाजा यूथेव पशुरक्षिरस्तम् ।

स पिस्पृशति तन्वि श्रुतस्य स्तुभिर्न नाकं वचनस्य विपः ॥ ६.०४९.१२

पशुरक्षिः- गोपालः । यूथा- गोसमूहम् । अस्तम्- गृहम् । प्रेरयतीव । अज- प्रपन्न । वीराय-
वीर्यसम्पन्नाय । तवसे- बलिने । तुराय- त्वरमाणाय मरुद्गणाय मन्त्रं प्रेरय । स्तुभिः- नक्षत्रैः ।
नाकम्- नभः । न- इव । सः- असौ मरुद्गणः । तन्वि- स्वदेहे । विपः- मेधाविनः । श्रुतस्य
वचनस्य- श्रुतिमयीं वाचम् । पिस्पृशति- स्पर्शयतु ॥१२॥

यो रजांसि विममे पार्थिवानि त्रिश्चिद्विष्णुर्मनवे बाधिताय ।

तस्य ते शर्मन्नुपदद्यमाने राया मदेम तन्वा तना च ॥ ६.०४९.१३

यः । बाधिताय- क्लेशिताय । मनवे- विदुषे उपासकाय । विष्णुः- सर्वव्यापनशीलोन्तर्यामी ।
पार्थिवानि रजांसि- लोकान् । त्रि- त्रिधा । विममे- क्रान्तवान् । तस्य- तादृशस्य । ते- तव । शर्मन्-
मङ्गले । उपदद्यमाने- दीयमाने । राया- दानयोग्यसम्पदा । तन्वा- स्वदेहेन । तना- तनयेन । च ।
मदेम- हृष्येम ॥१३॥

तन्नोऽहिर्बुध्न्यो अद्भिरकैस्तत्पर्वतस्तत्सविता चनो धात् ।

तदोषधीभिरभि रातिषाचो भगः पुरंधिर्जिन्वतु प्र राये ॥ ६.०४९.१४

नः- अस्मभ्यम् । अहिर्बुध्न्यः- अहीनमूलः । अद्भिः- जीवोदकैः । अकैः- मन्त्रैः सूर्यकिरणैर्वा ।

तत् । चनः- अन्नम् । धात्- धारयतु । पर्वतः- गिरिः । सविता- सूर्यः । चनो धात् । रातिषाचः-

दानसम्भजनशीला देवाः । ओषधीभिः । तत् । धात् । पुरन्धिः- बहुधारणसमर्थः । भगः । राये-

दानयोग्यसम्पदे । प्र- प्रकर्षेण । जिन्वतु- प्रेरयतु ॥१४ ॥

नु नो रयिं रथ्यं चर्षणिप्रां पुरुवीरं मह ऋतस्य गोपाम् ।

क्षयं दाताजरं येन जनान्स्पृधो अदेवीरभि च क्रमाम विश आदेवीरभ्यश्श्रवाम ॥ ६.०४९.१५

येन । अदेवीः- तमःप्रायान् । स्पृधः- स्पर्धमानान् । जनान् । अभि क्रमाम- जयेम । आदेवीः-

सात्त्विकान् । विशः- जनान् । अभ्यश्श्रवाम- अनुभवेम । तत् । रथ्यम्- रंहणशीलम् । चर्षणिप्राम्-

प्रजापूरकम् । पुरुवीरम्- बहुवीर्यसम्पन्नम् । महः- महतः । ऋतस्य- सत्यस्य । गोपाम्- पालकम् ।

अजरम्- जरारहितम् । क्षयम्- निवासभूतम् । रयिम्- दानयोग्यधनम् । नः- अस्मभ्यम् । नु-

क्षिप्रम् । दात- यच्छत ॥१५ ॥